

Kırım'da Yaşanan İlk Rus İstilasısı 1736

Yazarlar

Rüçhan Budak^{1*}

Mensubiyet

¹Tarih Doktora Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeditepe Üniversitesi, İstanbul, 34755, Turkey.

*Yazışma yapılacak kişi: ruchan.budak@std.yeditepe.edu.tr

Preprint

Özet

1699 Karlofça Antlaşması sonrası Osmanlılar, erken XVIII. yüzyıla kaybedilen toprakları geri alma politikası takip etmişti. Bu politika gereği 1711 yılında Azak kalesini Ruslardan ve 1714 yılında Mora yarımadasını da Venedik'ten geri almıştı. 1736 senesine gelindiğinde Ruslar, Karadeniz'in kuzeyine hâkim olabilmek için Azak kalesini ele geçirip Kırım Hanlığı'nı ilhak etme politikası takip ettiler. Osmanlılar ile Ruslar arasında cereyan eden bu savaşta Kırım Hanlığı tarihinde ilk kez yabancı güçler tarafından istilaya maruz kalmıştı. 1736 senesinde Ruslar adına Mareşal Münih, Kırım'ı istila eden ilk komutan olmuştur. Kırım Tatar süvarileri ateşli silah teknolojisinde geri kalması hasebiyle Rus kuvvetlerine karşı mukavemet edememişti. Bunun neticesinde Kırım Hanlığı'nın önemli şehir ve kalelerinden olan Perekop, Kılbrun, Gözleve ve Bahçesaray 1736 senesinde Rus istilasına uğramış oldu.

Anahtar Kelimeler: Kaplan giray han; kırım hanlığı; mareşal münih; osmanlı devleti; rusya devleti.

GİRİŞ

1683 yılındaki II. Viyana kuşatması sonrasında Osmanlı aleyhinde oluşan Kutsal İttifak bloğu dört cephede Osmanlı ordularını hezimete uğratmıştı. Bu hezimet sonucunda Osmanlı Devleti ile Avusturya, Venedik ve Lehistan arasında 1699 yılında Karlofça Antlaşması imzalandı. Bir sene sonra Osmanlı Devleti, Rusya ile 1700 İstanbul Antlaşması imzalandı. Babıali, Karlofça Antlaşması ile Orta Avrupa'yı ve ilaveten Mora yarımadasını kaybetmişti. İstanbul Antlaşması ile Rusya'ya Karadeniz'in kilidi konumdaki Azak kalesini vermek mecburiyetinde kalmıştı. Bu toprak kayıpları ile Babıali, Avrupa'daki yenilmezlik hissiyatını kaybetmiş ve XVIII'inci yüzyıla kaybedilen yerleri istirdat etme politikasına girmişti. Bu amaç doğrultusunda Babıali, 1711 Prut Antlaşması ile Rusya'dan kaybedilen Azak kalesini geri almaya muvaffak olmuştu. Ardından Mora seferine çıkan Osmanlı orduları Venedik'e karşı başarılı olurken muharebeye Avusturya ordularının dahil olması ile Petervaradin'de hezimete uğramıştı. Babıali, 1718 Pasarofça Antlaşması ile Banat ve Temeşvar'ı Avusturya'ya teslim ederken Mora yarımadasını da Venedik'ten geri kazanmaya muvaffak olmuştu. Erken XVIII'inci yüzyılda takip edilen istirdat politikası ile Babıali bazı başarılar elde etmişti. Doğu sorunu ile karşı karşıya kalan Babıali, İran'a başarılı seferler düzenleyerek Hemedan'a kadar ilerlemişti. İran'a düzenlenen seferlerde Rusya ile iş birliğine giden Babıali geniş toprakları içine alan yerleri ele geçirdikten sonra İran toparlanarak Osmanlı'ya harp ilan etmiş ve Nadirşah'ın başarıları sebebiyle kazanılan yerler tekrar İran'a geri verilmişti. Rusya dahi I. Petro döneminde kazandıkları toprakları İran ile iyi ilişkiler düzenlemek amacı ile İran'a geri iade etmişti. Çariçe Anna döneminde Rusya'nın İran ile iyi ilişkiler kurma politikasının amacı da Osmanlı aleyhinde bir ittifak kurmaktı. Osmanlıların İran savaşlarıyla meşgul olduğu dönemde Rusya, Avusturya ile daha önce kurduğu ittifakı güçlendirmiş ve İran ile de Osmanlı aleyhinde diplomatik görüşmelere başlamıştı. Böylelikle Osmanlıların zor durumundan faydalanmak isteyen Rusya, Avusturya ve İran ile ittifak kurarak Osmanlıları doğu, batı ve kuzeyden sıkıştırarak tam bir hezimete uğratmak niyetindeydi.

Tatar-Rus Münasebetleri

İlk Rus-Kırım ilişkileri Altın Orda'nın dağıldığı dönemlere kadar uzanmaktadır. İlk ilişkiler ittifak şeklinde olsa da daha sonraları Kırım Hanlığı'nın 1475 yılında Osmanlı hakimiyetine

girmesi ile değişiklik arz etmişti.¹ Rusların III. İvan'dan itibaren Kazan, Nogay, Astrahan ve Sibir Hanlıklarına yönelik yayılma politikası gütmesi ile Kırım Hanlığı arasındaki ilişkileri geliştirme politikasına devam etmişti.² Çünkü Kırım Tatarlarının koruyucuları Doğu Roma'yı dize getiren ve üç kıtaya yayılan bir imparatorluktu. Diğer Tatar Hanlıkları ise Altın Orda'nın dağılması ile aralarındaki çekişmelerden dolayı zayıf düşmüştü. Bu fırsatı değerlendiren IV. İvan, Hanlıkları işgal ederek Kırım Hanlığı ile komşu olmuştu. Bu tarihten itibaren Kırım ile Rusların ilişkileri değişiklik arz etmiş ve Cengiz'in devletini devam ettiren Kırım Hanlarına Tatar gücünü hatırlatma görevi miras kalmıştı. Hatta Devlet Giray döneminde Rusya başkenti Moskova yağmalanmış ve Rus toprakları ateşe verilmişti. Bu tarihten itibaren Ruslar, Kırım Hanlarına "tış" adı verilen vergi vermeyi kabul etmişlerdi. Tatarlara ilk vergi vermeyi hakaret sayan Çar I. Petro olmuştu. I. Petro İskandinavya topraklarına ve Karadeniz'e yayılma politikası gütmüştü. Rusların Karadeniz'e yayılma politikası ile Osmanlı ile Tatarlarla karşı karşıya gelmişlerdi. Petro, Karadeniz'de Don filosu inşa etmiş ve ordusundaki feodal düzene son vererek Avrupalı tarza yenilikler getirmişti. 1683 yılında Viyana'nın Osmanlılar tarafından kuşatılması ile başlayan Türk Savaşı'na karşı Papa önderliğinde Avusturya, Venedik ve Lehistan devletlerinden müteşekkil Kutsal İttifak bloğu oluşmuştu. Bu Katolik ittifakına Ortodoks olan Rusya Devleti de katılmış ve Petro döneminde Azak kalesi ele geçirilmişti. Böylelikle Ruslar Karadeniz'e yayılma adına önemli bir stratejik bölgeyi ele geçirmiş oldu. 1683-1699 yıllarında Ruslar Kırım yarımadasına ilk seferlerini düzenlemiş fakat Tatarların ezici süvarileri karşısında başarı gösterememişlerdi.

1711 yılında Prut seferi ile Ruslara karşı başarı kazanan Osmanlılar 1700 İstanbul Antlaşması ile kaybettikleri Azak kalesini tekrar ele geçirmişlerdi. Fakat Çar Petro ve halefleri ne Azak kalesinden ne de Karadeniz'in kuzeyine yayılma hedeflerinden vazgeçmişlerdi. Çar Petro'dan sonra Karadeniz'e, Doğu Avrupa'ya ve İskandinav topraklarına yayılma hedeflerini Çariçe Anna devam ettirmek niyetindeydi. Anna döneminde Alman subayların etkisi ile ordu modernleştirilmiş ve ateşli silahlara önem verilmişti. Don ve Ukrayna steplerinde kaleler inşa ettirilerek Tatarların sınırları aşmaları engellenmeye çalışılmıştı. Tatarların ise en önemli gelir kaynağı olan çapul ve esir ticareti böylelikle gerilemiş oldu. Tatarlara vurulan bu ekonomik darbe ile Tatar süvarileri gelişen askeri teknolojisinin de sayesinde zayıflamaya başlamıştı.

¹ Kırım Hanlığı'nın Osmanlı himayesine girmesi ile alakalı detaylı bilgi için bkz. Muzaffer Ürekli, *Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 98, seri III, sy. A. 26, Ankara 1989.

² Altın Orda Hanlığı ile Rus Knezlikler arasındaki ilişkiler için bkz. M. Kafalı, *Altın Orda Hanlığının Kuruluşu ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976.

1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşının Sebepleri

Osmanlıların İran ile savaşları sırasında Rusya, Lehistan veraset savaşlarına müdahil olmuş ve kendi yandaşlarını devletin başına getirmeyi politika haline getirmişti. Rusya'yı bu amaç doğrultusunda Avusturya desteklemekteydi fakat Fransa Devleti de Lehistan veraset savaşlarında Rusya'nın karşısında bulunmaktaydı. Osmanlılar, Rusların Lehistan iç işlerine karışmasında memnun değildi ve daha önce imzalanan antlaşmalar gereği Rusya, Lehistan'a müdahale edemeyecekti. Fakat Rusya, Osmanlıların sıkıntılı durumlarından faydalanarak tarafsız devlet konumunda bulunan Lehistan'a General Münih komutasında asker sevk ederek antlaşma hükümlerine mugayir davranmıştı. Babıali ise bu durum bir savaş sebebi saymaktaydı. Lakin Osmanlıların İran'ın yanında Rusya ile harp edecek gücü bulunmadığından durumu protesto etmekten başka bir çaresi kalmamıştı. Diğer yandan Fransa elçisi Marki de Villeneuve vasıtasıyla Osmanlıları Rusya aleyhinde kışkırtmaktaydı. Bu olayların yaşandığı sırada Babıali Kırım Hanı I. Kaplan Giray'a Kafkasya'dan geçerek İran'a kuzeyden akın yapması hususunda ferman göndermişti. Bu emir doğrultusunda Kaplan Giray, Nureddin Fetih Giray'ı 1732 yılında Kafkasya'ya göndermişti. Bu sırada Kaplan Giray da Leh kralı Stanislas Leşinski'yi memleketine gidebilmesi için refakatçi olmuştu. Kaplan Giray'ın Hotin'de bulunduğu sırada Fetih Giray da Kabarday'dan geçerek Timurkapı denilen mevkiye gelmişti. Ruslar Dağıstan'ın kendilerine ait olduklarını ve Tatarların izinsiz bir şekilde topraklarından geçmelerinin savaş sebebi olacağını iletmeleri üzerine Fetih Giray ordusunu Rusların üzerine sevk etmişti. Yaşanan çatışmada Fetih Giray Rusları dağıtıp Kırım'a geri avdet etmişti. Fetih Giray'ın İran'a geçememesi üzerine Kaplan Giray sefere bizzat çıkmaya karar vermişti. İlerleyen yaşına ve hastalığına rağmen Babıali'nin emrini yerine getirmeyi planlayan Kaplan Giray ordusunu toplayarak sefer kararı almıştı. Adil Giray'ı Kırım'ın güvenliğini sağlaması açısından Bahçesaray'da bırakan Kaplan Giray ordusu ile Keç Boğazını geçerek Kuban'a varmıştı. Kırım Hanı Kuban'dan hareket ederek Kabarday'a ve oradan da Timurkapı'ya varmıştı. Yol boyunca Kafkas halklarının tabiiyetini tazeledikten sonra Timurkapı'da Babıali'nin emrini beklemişti. Bu sırada Rus elçisi Neplüuyev, Tatarların Rus topraklarından izinsiz geçişini savaş sebebi sayan bir protesto yayınlamıştı. Rusya Başvekili Osterman da veziriazama mektup yazarak Tatarların Rus topraklarına akınlar düzenlediklerini ve izinsiz geçişlerini ileterek ultiमतom göndermişti. Babıali, Tatar akınlarına karşılık Don Kazaklarının akınlarını ileri sürmüş ve Dağıstan ve Şirvan memleketlerinin daha önce düzenlenen antlaşmalar gereği Osmanlı toprakları olduğunu bildirmişti. Fakat Rusya ile harp etmeye yanaşmayan Babıali, Kaplan Giray'ın Timurkapı'dan avdet etmesini ve İstanbul'a gelmesini emretmişti. 1734 yılında

yaşanan bu olayların neticesinde Rusya, Kırım ve Osmanlı topraklarına saldırıyı planlamış ve sefer hazırlıklarına başlamıştı. 1735 senesinde Kafkasya seferi sırasında Kaplan Giray'ın ordusu 10.000 asker ve 50.000 at kaybetmiş oldu.³

Rusların Kırım Hanlığı üzerine sefer açmasının temel sebeplerine bakacak olursak, Kırım Tatarlarının Ukrayna ve Kafkasya bölgelerine akınlar düzenlemesi, tarihsel düşmanlık ve 1730'lu yıllarda Osmanlı-İran savaşları sırasında Kırım süvarilerinin Rusların kendilerine ait olarak gördükleri Kafkas topraklarından izinsiz geçmeleridir. Osmanlıların Ruslara harp ilan etmesindeki asıl sebep ise Rusların Osmanlı'ya ait Azak kalesi ile kendisine bağlı Kırım Hanlığı'na taarruzda bulunmasıdır. Asıl sebeplerin haricinde Rusların Prut Antlaşması'na mugayir davranarak Lehistan'ın iç işlerine müdahalede bulunmasıdır.

Kırım'a Düzenlenen İlk Rus Seferi 1735

1736-1739 Savaşlarının başlamasında Avusturya'nın Balkanlar'a ve Rusya'nın da Karadeniz'in kuzeyine egemen olma emelleri temel sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş aslında Rusların 1735 yılında Kırım Hanı Kaplan Giray'ın İran seferi dolayısıyla Kafkasya'da bulunduğu sırada Kırım yarımadasına sefer düzenlemesi ile başlamıştı. Rusların başarısız geçen bu seferinin bahanesi ise Kırım Tatarlarının Rus toprağı olduğu iddia edilen bölgelerden izinsiz olarak geçmesiydi. Bu sefer karşısında Osmanlılar sadece diplomatik sözler vererek engellemeye çalışmaktaydı. Bunun temel sebebi ise Osmanlıların İran ile giriştikleri zorlu mücadeleydi. Osmanlılar bir cephe bitmeden başka bir cephe açarak iki ateş arasında kalmaktan çekinmekteydi. Ayrıca Osmanlı ve Kırım ordularının büyük bir kısmının İran canibinde bulunmasından dolayı Babıali muhtemel bir Rus savaşına hazır değildi. Fakat Rus orduları Mareşal Münih komutasında ilk olarak Azak kalesine ve ardından Kırım yarımadasına saldırması ile savaş kaçınılmaz hale gelmişti. Osmanlıların İran ile olan savaşlarını fırsat olarak değerlendiren Rus hükümeti harp ilan etmeksizin Osmanlı-Kırım topraklarına saldırı kararı almıştı.

Kırım Tatarları'nın Rus sınırlarına akınlar düzenleyip iziniz geçişlerinden dolayı Çariçe Anna Kırım Hanlığı'na sefer düzenleme kararı almıştı. Anna sefer için Mareşal Münih'i görevlendirmişti fakat Münih Lehistan'a müdahale için Poltava'da bulunmaktaydı. Bundan dolayı Münih, Tümgeneral Leontyev'i Kırım seferi için harekete geçmesini emretmişti. Çünkü Münih, Lehistan'daki veraset meselesini çözdükten sonra Kırım'a ve Azak'a hareket edecekti.

³ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 464.

Ayrıca kuşatma toplarının merkezden gönderilmesi de zaman alacaktı. Mareşal Münih kuşatma toplarının gelmesini ve sefer hazırlıklarını tamamlamak maksadı ile Ukrayna’da bulunan Kişinka kasabasında beklemekteydi.⁴ 1735 seferi için Ukrayna orduları komutanı Kont Weissback ölmüştü bunun üzerine Münih’in tavsiyesi üzerine Ukrayna komutanlığına General Lassi getirilmişti. Mareşal Münih Poltava’dan Ukrayna’ya gelmiş ve sefer hazırlıklarını tamamlamıştı fakat kuşatma toplarının tedariki sağlanamadığı için Azak ve Perekop (Orkapı) gibi güçlü surları olan kaleleri ele geçirmekte zorlanacağı aşıkardı. Bundan dolayı Kırım Hanlığı’nın ordularının da Kafkasya’da bulunmasını fırsat olarak değerlendiren Münih, Leontyev’i Kırım’a göndererek kolayca ele geçireceğine inanıyordu. Leontyev ordusunu sefere hazırlayarak 39.795 asker ile 46 topa sahip olmuştu.⁵ Leontyev’in ordusunun ekseriyetini atlı süvarilerin oluşturmasının en önemli sebebi ise Ukrayna’dan Kırım yarımadasına giden güzergahın steplerle kaplı olması idi. Ruslar, Kırım’ın savunmasız olmasını fırsat olarak değerlendirip ivedi sonuç alabilmek için daha ordu hazırlıklarını tamamlayamadan sefere çıkmışlardı. Sefer sırasında Leontyev, Nogay Tatarlarına rastladı ve çıkan çatışmada Rus ordusu 1.000’den fazla Nogay Tatarını öldürüp 2.000 sığır, 95 at ve 47 deve ganimet olarak ele geçirdi.⁶ 13 Ekim tarihinden itibaren hava şartlarının değişmesi sonucu birçok Rus askeri hastalanmaya başlamıştı. 13 Ekim 1735 tarihinde tek gecede yağın yoğun kar sonucunda 1.000 at telef olmuştu.⁷ Sefere devam eden Leontyev, 16 Ekim tarihinde Acısu’ya vardı ve komutanlarıyla sefer konusunda istişarede bulundu. Ordu kurmayları seferin getirdiği sıkıntılardan ve iaşe eksikliğinde bahsederek Ukrayna’ya geri dönülmesini uygun buldular. Bunun üzerine Leontyev seferi iptal edip geri dönme kararı aldı böylelikle Leontyev’in ilk Kırım seferi başarısızlıkla sonuçlanmış oldu. Bunun sebepleri ise ordunun sefere hazır olmayışı, iaşe eksikliği, topçu ateş gücünün yetersizliği ve Tatarların otlakları yakarak stepleri sefere uygunsuz hale getirmeleridir. Rusların düzenlediği ilk Kırım seferinde Leontyev’in ordusunda bulunan 9.000’den fazla asker hayatını kaybetmiş ve birçok hayvan telef olmuştu.⁸

Mareşal Münih’in Kırım Seferi 1736

⁴ A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2013, s. 91.

⁵ Aynı eser, s. 92; Leontyev’in ordusunda 40.000 piyade ve 50.000 atlı asker bulunmaktaydı. Zinkeisen, s. 463.N. Jorga’ya göre bu ordu 20.000 Rus ve 8.000 Kazak askerinden oluşmaktaydı. N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. V, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 346.

⁶ Şirokorad, a.g.e., s. 92.

⁷ Zinkeisen, a.g.e., s. 463.

⁸ Aynı eser, s. 464; Şirokorad, a.g.e., s. 92.

1735 Kırım seferinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Tümgeneral Leontyev harp mahkemesinde yargılanıp aklanmıştı. Fakat sefer şartlarının zorluklar çıkarması ve Rusların Lehistan meselesiyle ilgilenmesi gibi sebeplerden dolayı seferin devam ettirilip ettirilmemesi hususunda görüş ayrılıkları yaşanmaktaydı. Rusya hükümeti başvekili Kont Osterman, Kırım yarımadasına düzenlenecek seferin coğrafi zorluklarından bahsederek sefer yönünün Azak kalesine çevrilmesini tavsiye etmişti. Fakat Mareşal Münih gönderdiği notada⁹ Kırım Hanlığı'nın ivedilikle ortadan kaldırılması gerektiğini ve seferin hem Kırım yarımadasına hem de Azak kalesine düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştı. Azak ve Kırım'ın işgalinden sonra Eflak-Boğdan ve Kuban taraflarına doğru genişlenmesi gerektiğini eklemişti. Bunun üzerine Çariçe Anna, Münih'in planını uygun bularak sefer hazırlıklarına başlanması için Münih'e talimat vermişti. Mareşal Münih'in planı, Kırım'ın işgal ve yağma edilmesinden ziyade burada bulunan Müslüman Tatarların nüfusunun birçoğunun katledilerek Hanlığın Rusya'ya bağlanmasıydı. Münih bu planı gerçekleştirebilmek için Kırım Tatarlarıyla çarpışmaktan ziyade hamisi olan Osmanlılar ile savaşmak zorunda kalacağını iyi bilmekteydi. Bundan dolayı Ruslar, Avusturya ile olan ittifakını ileri sürerek savaş sırasında Avusturya'dan destek talep etmekteydi. Batı bölgesinden Avusturya ve kuzey bölgesinden de Rusya, Osmanlıları sıkıştıracaktı. Osmanlıların savaşı her iki cephede de kaybetmesi sonucunda hem Balkanlardan hem de Kırım'dan toprak kaybetmesi muhtemeldi. Mareşal Münih, Kırım seferinin hazırlıklarını tamamlamak için Çaritsin'de karargâh kurup Zaporog Kazaklarının Hetmanı Milaseviç'i yardıma çağırıp merkezden ateşli silahların gelmesini beklemekteydi. Rus ordusu, Zaporog Kazaklarını Tatar süvarilerine karşı alternatif süvari kuvveti olarak ve sınırlarda istihbarat alma gayesi ile kullanılmaktaydı. Osmanlılar 1735 Rus seferinden dolayı Azak kalesini kuvvetlendirme politikasına yönelmişti. Azak kalesinde mevcut bulunan yeniçeri ve cebeci kışlaları ile kalenin içerisindeki taş duvarları tamir edilmişti. Ayrıca toprak kalen yıkılarak yerine üç tabyanın yapılması planlanmıştı.¹⁰ Mareşal Münih sefer hazırlıklarını tamamladıktan sonra 1736 senesinin Mart ayında Azak kalesine 30 mil mesafede bulunan ve askeri üs olarak kullanılan Aziz Anna kalesine gelmişti. Münih, 54.000¹¹ Rus askeri ile 17 Mart günü Don nehri

⁹ Münih'in notası için bkz. Burkhard Christoph Graf von Münnich, *Tagebuch des russisch-kais. Gen. Feldm. B. Ch. Grafen von Münnich über den ersten Feldzug des 1735-39 geführten russisch-türkischen Krieges*, 1843, s.144-159.

¹⁰ BOA, C.AS. nr. 24042.

¹¹ Şirokorad a.g.e., s. 97; Sergeya Mikhaylovicha Solovyev, *History of Russia: The Rule of Empress Anna*, çev. Richard Hantula, c. 35, Academic International Press, 1982, s. 7; Münih'in Dinyeper'e iki saatlik mesafedeki Zaritsinka bölgesinde 55.000 kişilik bir kuvveti bulunmaktadır. İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/I, TTK, Ankara 1995, s. 256; Aksan'a göre Perekop'a birkaç günlük yürüyüş mesafesinde bulunan Münnih'in kumandasında 5.000 Don Kazağı, 4.000 Ukrayna Kazağı ve 3.000 de Zaporijya Kazağı olmak üzere toplamda

üzerinden Azak kalesine doğru sefere çıktı. Tuğgeneral Spareyter 600 piyade ve Kazak öncü birlikleri ile Azak kalesini korumaya yardımcı iki küçük kaleyi ani saldırı ile ele geçirdi. Ardından 100 yeniçerinin muhafaza ettiği Lutik adındaki küçük kaleyi de ele geçirerek Azak yolunu Ruslara açmış oldu.¹² Azak kalesinin çevre kule ve palangalarının Ruslar tarafından ele geçirilmesinin ardından Münih 20 Mart günü Azak kalesini kuşatma toplarıyla bombardıman altına aldı. Münih, Azak kale komutanı Mustafa Paşa'ya teslim olması için teklifte bulunmuş fakat paşa teklifi reddetmiştir. Azak kalesi karadan Mareşal Münih komutasındaki 55.000 kişilik Rus ordusu tarafından denizden de Amiral Bredal komutasındaki Rus donanması tarafından kuşatma altına alınmıştı. Münih kuşatmanın uzun süreceğini tahmin ederek komutayı General Lassi gelene kadar General Levaşov'a bırakmıştı. Ruslar Azak'a 27, 27 Mayıs ve 17 Nisan'da üç kez olmak üzere ani saldırıda bulunmuş fakat Osmanlı savunması karşısında muvaffak olamamışlardı. Osmanlılar ise kaptan-ı derya Canım Hoca Mehmet Paşa'yı Karadeniz'den Azak ve Kırım dolaylarına yardım için göndermişti. Fakat Canım Hoca, Bredal karşısında başarılı olamayıp Azak kalesine yaklaşamamıştı. Karadan Kırım Hanından ve denizden de Canım Hoca'dan yardım alamayan Mustafa Paşa, Azak kalesini 96 gün savunduktan sonra vire ile 1 Temmuz 1736 tarihinde teslim etmişti.¹³ Rus ordusu Azak'ı ele geçirdikten sonra 137 pirinç, 46 dökme top ve 11 pirinç ve 4 dökme havanı ganimet olarak ele geçirmişti. Mustafa Paşa da dahil 3.463 erkek ve 2.333 kadın Müslümanın Azak kalesinden Açkuk'a hicret etmesi antlaşma gereği kabul edilmişti. Rus ordusunun Azak kuşatmasındaki kayıpları 1.500 yaralı ve 200 ölü askerdir.¹⁴

Azak kalesinin Ruslar tarafından kuşatılması üzerine Babıali, 28 Mayıs günü Rusya hükümetine harp ilan ederek İran ile barış politikası izlemek zorunda kalmıştı. Babıali, 1736 yılında Nadir Şah ile anlaşarak İran cephesindeki orduları Kuzey Anadolu sahillerinden gemiler aracılığı ile Kırım ve Kefe bölgelerine sevk etmeye başlamasıyla savaş hazırlıklarını sürdürmüştü. Diğer taraftan 16 Haziran günü sadrazam Silahtar Seyyid Mehmed Paşa serdar-ı

54.000 askeri bulunmaktadır. Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*, Great Britain 2007, s. 103.

¹² Zinkeisen, a.g.e., s. 466; Şirokorad, a.g.e., s. 94; "Umumen tabur-ı menhûsunda olan doksan bin mikdarı mel'anet-kârları ile beren ve mühimmât-ı top ve humbaraları dahi Ternisa ta'bir olunur kayıklarıyla nehren gelüp, kal'a-yı merkûmeye karîb Paşa kulesi ve mukâbelesinde vâki' Yeniçeri kulesini ale'l-gafle basup, derûnunda bulunan ehl-i İslam şehîd eyledüklerinden..." Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, haz. Mesut Aydınar, İstanbul 2007, s. 293.

¹³ Zinkeisen ve Aksan Azak kalesinin 1 Temmuz günü 3.463 erkek ve 2.333 kadın ile teslim edildiğini ifade etmektedir. Zinkeisen, a.g.e., s. 478; Virginia H. Aksan, *Ottoman Wars 1700-1870*, s. 103; *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2010, s. 112.

¹⁴ Şirokorad, a.g.e., s. 95.

ekrem ünvanıyla savaş hazırlıklarını bitirerek Davutpaşa sahrasından sefere çıkmıştı.¹⁵ Babıali ordusu Rus sınırına yakın Babadağı mevkiine ve donanma-yı hümayunu da Canım Hoca Mehmed Paşa komutasında Karadeniz'e sevk etmişti. Kırım Tatarlarının Kafkasya'da bulunmasını iyi değerlendiren Rus orduları Azak kalesini kuşatma altına aldılar ve Kırım'dan yardım gelmesini engellemek amacıyla da Kırım Hanlığı'nın kalbine saldırı da bulundular. Kırım Hanlığı'na karadan giden tek yolun Orkapı (Perekop) kalesi olduğu bilindiği için Münih ilk olarak buraya saldırıda bulunmayı planlamıştı.

Rusların Azak'ı kuşattığı haberinin Dağıstan'da bulunan Kırım Hanı Kaplan Giray'a ulaşması üzerine Han ordusu ile Kafkasya üzerinden Kırım'a avdet etti. Bu sırada Azak kale komutanı Mustafa Paşa, Kaplan Giray'dan kuşatmayı yarmak için destek talep etmişti fakat Han, Kırım'ı savunmayı seçmişti. Kaplan Giray, Kırım'da bulunan bütün erkekleri silah altına çağırarak 100.000 kişi mevcutlu bir ordu meydana getirmişti.¹⁶ Mareşal Münih'in Orkapı'yı ele geçirebilmesi için Hanın ordusunu hezimete uğratması gerekmekteydi. Rus ordusuna gönderilen öncü Tatar güçleri General Şpigel'in başarılı savunması karşısında hezimete uğradılar. 15 Mayıs'ta Rus ordusu, Kırım Hanı tarafından Çornaya Dolna adındaki mevkide ani saldırıya uğradı. İki saat süren çatışma sonucunda Rusların ateşli silah üstünlüğünden dolayı Tatarlar hezimete uğratıldı. Cephe gerisinde bulunan Kaplan Giray hezimet sonrası Orkapı'nın ardına sarkmak için savaş alanından geri çekildi. Böylelikle Ruslara Orkapı yolu açılmış oldu. Mareşal Münih, 18 Mayıs'ta Orkapı kalesini muhasara altına aldı fakat kalenin kuzeyi hendeklerle kaplı, giriş kısmında barikatlar kurulmuş ve güçlü surlarla çevriliydi. Çünkü bu kale Kırım Hanlığı'nın giriş kapısı idi. Orkapı kalesinde Babıali tarafından sevk edilmiş 4.000 yeniçeri ve sipahi birlikleri bulunmaktaydı.¹⁷ Mareşal Münih, Kırım Hanına mektup gönderip Orkapı'nın teslim edilmesini ve Hanlığın Çariçenin emrine girmesi gerektiğini iletti. Kaplan Giray'ın red cevabı üzerine Orkapı 18 Mayıs'tan 22 Mayıs sabahına kadar muhasara altına alındı. Ateş gücüne sahip Rus ordusunun taarruzlarına dayanamayan garnizon birlikleri kaleyi teslim etmek mecburiyetinde kaldılar.¹⁸ Kırım Tatarlarının Rus birlikleri ile savaştan

¹⁵ "Mâh-ı Saferü'l-hayrın altıncı sebt günü sahrâ-yı mezbüreden (Davutpaşa Sahrası) dahi cünbiş ü hareket olunup, tayy-i tûmar-ı hatt u tırhâl ile Edirne sahrâsına nasb-ı tuğ u otak ve tekml-i bakıyye-i lâzime-i râh için birkaç gün dahi mahall-i merkumda tevakkuf u oturak olundu." Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi*, s. 300.

¹⁶ Hanın ordu sayısı için bkz. Zinkeisen, a.g.e., s. 474; Şirokorad, a.g.e., s. 97. Kırım Hanının emrinde bulunan asker sayısının 100.000 olarak abartıldığı görüşündeyim. Çünkü Tatar süvarileri yanlarında 2 ya da 3 at bulundurmaktaydı. Bu atları uzun seferler sırasında değiştirmek ve yiyecek temini için yanlarında götürmekteydiler. Bundan dolayı Tatar orduları her daim kalabalık görünmekteydi.

¹⁷ Şirokorad, a.g.e., s. 98; Hammer'e göre 1.000 yeniçeri bulunmaktaydı. Joseph Von, Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. XIII, İstanbul 1991, s. 453.

¹⁸ Orkapı'nın Ruslar tarafından istilası için bkz. Keralio, *Louis-Félix Guynement de, Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux, contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 & 1739, et de la paix de Belgrade qui la termina,*

kaçınmaları ve Kırım Hanının Orkapı garnizonunu desteklememesi sonucu bu güçlü kale Ruslara teslim edilmek mecburiyetinde kaldı. Rus ordusunun Orkapı muhasarasındaki kaybı 30 ölü ve 176 yaralı askerdir. Rus ordusu ganimet olarak 84 metal top ve birçok savaş erzakı ele geçirmişti.¹⁹ Orkapı'nın istilası sonrasında Mareşal Münih kaleye 12.000 muhafız asker bırakarak Kırım içlerine ilerlemeye başlamıştı.²⁰ Kırım içlerine ilerleyen Rus ordusuna karşı Kırım uleması ve halkı direniş gösterip Ruslara karşı gerilla tarzı çatışmaya giriştiler. Kırım halkını örgütleyen Abdullah Efendi'nin gayretleri ile Rus ilerleyişi 5 ila 10 gün arasında yavaşlatıldı.²¹

BULGULAR

Mareşal Münih, Orkapı kalesini 22 Mayıs günü ele geçirdikten sonra 25 Mayıs'ta General Leontyev'i Kılburun kalesini istila etmesi için sevk etmişti.²² Leontyev 29 Mayıs günü Kılburun kalesine ulaştı ve yardımcısını kalenin teslimi için kale komutanına gönderdi. Kale komutanı vire ile kaleyi teslim etti ve antlaşma uyarınca kale komutanı dahil 2.000 yeniçeri askerinin Özi kalesine serbestçe geçişi gerçekleşti.²³ Leontyev'in Kılburun'u ele geçirmesi ile Osmanlıların Özi ile Kırım Hanlığı arasındaki kara bağlantısı kopmuş oldu.

Kırım Tatarlarının ateşli silah üstünlüğü bulunan Rus orduları karşısında geri çekilmesi üzerine Orkapı kalesi savunmasız kalmıştı. Bunun üzerine Orkapı kalesi kısa sürede Rusların eline geçmişti. Orkapı kalesinin işgali sonrası Münih komutasındaki Rus ordusu hızlı hareket ederek Kırım içlerine sefer düzenledi ve çıkan bazı çatışmaların ardından Hanlığın başkenti olan Bahçesaray'ı ele geçirerek yakıp yıkmıştı. Rusların Bahçesaray ve Gözleve gibi önemli Tatar şehirlerini yağma etmeleri ile Hanlığın ekonomisi durma noktasına gelmişti. Osmanlı ordusu Kırım Hanlığı'na gerektiği gibi askeri olarak destekte bulunamamıştı. Kaptan-ı derya Canım Hoca komutasında gönderilen donanma ne Hanlığın ne de Azak'ın işgalini engelleyememişti. Donanma ancak Kefe'nin güvenliğini sağlayarak geri dönmüştü. Böylelikle 1736 yılında başarısız olarak görülen kaptan-ı derya Canım Hoca ve Kırım Hanı Kaplan Giray azl edilmişlerdi. Mareşal Münih, Kırım yarımadasının istila ve yağmasından sonra güçlü surlara

c. I, Paris 1780, s. 11-13; G.A. Nekrasov, *Rol Rossii v evropeiskoi mejdunarodnoi politike 1725-1739 gg.*, Moskova, 1976, s. 244-245.

¹⁹ Zinkeisen, a.g.e., s. 475.

²⁰ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/1, s. 256; M. Sertoğlu, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara 2011, s. 2490.

²¹ Kırım halkının direnişi için bkz. Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyar Fi-Ahbar-I Mülûki't-Tatar (İnceleme-Tenkitli Metin)*, haz. Yavuz Söylemez, TTK, Ankara 2020, vr. 178b.

²² Kılburun kalesinin işgali için Leontyev'in komutasında 10.000 piyade ve 3.000 Kazak süvari gücü bulunmaktaydı. Soloviev, *History of Russia*, s.11

²³ Şirokorad, a.g.e., s. 101.

sahip Kefe kalesinin de işgalini arzulamaktaydı. Fakat Rus ordusunda çıkan Skorpit hastalığı, ordu yorgunluğu, iaşe yetersizliği ve Tatar akınları yüzünden geri dönmeyi tercih etmişti.²⁴ Rus ordusu Kırım içlerinden Orkapı'ya kadar süren geri çekilmesi sırasında Tatar hücumlarına maruz kalmıştı. Bundan dolayı Mareşal Münih'in Kırım seferi sırasında 2.000 kadar askeri savaşta ve 30.000 kadar askeri de hastalıktan ölmüştü.²⁵

TARTIŞMA

1736 yılı Osmanlılar için Rus cephesine harp hazırlıkları ile geçmişti fakat 1737 yılına gelindiğinde Avusturya arabuluculuk teklifinde bulunmuş ve Rusya ile olan ittifakını ilan etmişti. Bunun üzerine Osmanlılar her iki cephede mücadele etmemek ve cepheyi genişletmemek amacıyla Avusturya diplomasisine itimat edip sulh için arayışlara girişmişti. Fakat Avusturya'nın barış arabuluculuğunun tek amacı kendisinin ve müttefikinin zaman kazanarak harp hazırlıkları yapmakla geçmesiydi. Nemirov bölgesinde Ruslar ile Avusturyalılar, Osmanlılara ağır şartlar sürerek barışın tesis edilebileceğini bildirmesi ile harp kaçınılmaz hale gelmişti. Barışın geleceğine inan sadrazam azl edilmiş ve kethüdası da idam edilmişti. Böylelikle barış görüşmeleri sırasında Osmanlı, zamanını harp hazırlıkları yerine diplomasi stratejisi ile geçirmişti. 1737 yılında Avusturya ordularının Tuna nehrini geçerek Osmanlı topraklarına saldırması ile Babıali her iki cephede de savaşmak durumunda kalmıştı. Bu vaziyet ile karşılaşılabileceği ikazında bulunan devlet adamlarından Bosna valisi Hekimoğlu Ali ve Vidin muhafızı İvaz Mehmed Paşalar haklı çıkmış ve kendi gayretleri ile harp hazırlıklarına başlamışlardı. 1737 yılında savaşa hazırlıksız yakalanan Babıali hükümeti, Avusturya cephesine daha fazla yoğunluk vererek nakz-ı ahd eden Viyana hükümetini cezalandırmayı planlamaktaydı. Osmanlılar, Avusturyalıları hezimete uğratarak her iki cephede de başarılı olabileceğini düşünmekteydi. Ayrıca Avusturyalılara karşı harbi destekleyenler arasında Humbaracı Ahmed Paşa gibi güçlü biri bulunmaktaydı ve Fransa hükümeti de Osmanlıları harbe teşvik etmekteydi. Avusturya ordusu Bosna, Vidin, Niş ve Eflak'a saldırarak harbi başlatmıştı. Niş kalesi hazırlıksız yakalanarak Avusturya ordularına teslim edilmişti fakat Bosna'da Hekimoğlu Ali ve Vidin'de de İvaz Mehmed Paşalar, Avusturya ordularına karşı başarılar elde ederek savaşın gidişatına yön vermişlerdiler. Bunun haricinde Avusturya ordusu

²⁴ *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva*, t. 76, Sankt Petersburg, 1891, s. 501-547; *Sbornik*, t. 80, Sankt Petersburg, 1892, s. 1-32.

²⁵ Şirokorad, a.g.e. s. 106; *Tarih-i Göynüklü*' ye göre 1736 Kırım seferi sırasında Rus ordusunun 30.000 askeri ölmüş, 20.000 askeri de Kırım Tatarları tarafından esir alınmıştı. *Târîh-i Göynüklü*, s. 429.

Eflak'tan da çıkartılarak 1737 yılında Osmanlılara karşı pek kayda değer bir başarı elde edememişti.

1737 yılında Nemirov Barış Görüşmelerinde netice elde edilemeyeceğini bilen Rusya, Avusturya'nın da savaşa dahil olması ile Karadeniz'in kuzeyini elde etme amacını gerçekleştirmek için hazırlıklarını bitirerek hem Özi kalesine hem de Kırım Hanlığı'nın merkezine sefer düzenlemişti. Rus orduları Özi kalesine Kiev merkezli topladığı kalabalık ordusu ile ani bir saldırı gerçekleştirerek ele geçirmişti. Böylelikle Azak ve Kılburun'un yanında Özi'nin de ele geçirilmesi ile Ruslar, Karadeniz'in kuzeyine hâkim olmuştu. Kırım Hanlığı 1736 yılında Münih tarafından işgal ve yağma edildiği için Hanlığın başına Kaplan Giray yerine Fetih Giray getirilmişti. Fakat Hanların değiştirilmesi Kırım ülkesinin kaderini değiştirmede etkili olamayacağı açıktı. Fetih Giray, savaşta başa geçen her yeni Han gibi düşman ülkesine sefere çıkarak kendisini kanıtlaması gerekiyordu. Bundan dolayı Fetih Giray, Bucak Tatarlarının da desteği ile Ukrayna topraklarına akın düzenleyerek kısmi bir başarı elde etmiş ve ganimetlerle Hanlığın merkezine gelmişti. Ruslar da 1737 savaş stratejisi gereği Kırım'a Azak fatihi Mareşal Lassi komutasında asker sevk etmişti. Mareşal Lassi selefi Münih gibi Kırım'ın giriş kalesi olan Orkapı'yı ele geçirmiş ve Tatarları dağıtmıştı. Artık Lassi, Münih gibi Kırım steplerini yerle bir etmeyi planlamaktaydı. Kırım'ın eski başkenti olan Bahçesaray 1736 yılında tahrip edildiğinden yeni merkez olarak Karasupazar seçilmişti. Fakat bu başkentte savaştan nasibini alarak Lassi tarafından işgal ve yağma edilmişti. Bu hezimet karşısında 1737 yılında Hanlığın tahtına II. Mengli Giray nasb edilmişti. Lassi, Karasupazar'ı işgal ettikten sonra Tatar baskınlarına dayanamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştı. 1738 yılı Osmanlıların hem Avusturya hem de Rusya'ya karşı zaferleri ile geçmiş ve savaşın gidişatı değişmişti. 1738 yılında Osmanlılar, Avusturyalılara karşı savunma pozisyonundan çıkarak hücum pozisyonuna geçmişti. Uzice, Niş, Mehadiye, Orsova ve Semendire kaleleri Osmanlılar tarafından fethedilmiş ve Avusturya orduları Kornia Muharebesi'nde dağıtılmıştı. Rus cephesinde ise Mareşal Münih, Karadeniz'in kuzey batısında ilerlemeyi planlamış ve Bender seferine karar vermişti. 1737 yılında olduğu gibi Ruslar her iki taraftan da Türk-Tatarlara saldırarak yayılmayı planlamışlardı. Mareşal Münih, Osmanlıların ordugâhı konumunda bulunan Bender'i ele geçirerek Hotin, Boğdan ve Eflak'a yayılmayı planlamışlardı. Fakat Münih'in ordusu, Bender seraskeri Numan Paşa, Bucak seraskeri Sefa Giray ile mir-i mirandan Veli Paşa tarafından Dinyester nehrinin yakınlarında hezimete uğratarak Kiev'e geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı. 1739 senesinde Mareşal Lassi, Kırım'a sefer düzenlemişti fakat

yapılan Belgrad Barış Antlaşması ile seferi yarım bırakıp Kırım'dan geri çekilmek mecburiyetinde kalmıştı.

SONUÇ

1735 Kırım seferi sırasında Kırım Hanlığı'nı Rus işgalinden kurtaran hiç kuşku doğa ve coğrafi şartların elverişsiz olması ve Rus ordusundaki iase sorunuydu. 1736 senesine gelindiğinde Çariçeden Kırım seferi için izin alan Mareşal Münih ordu hazırlıklarını tamamlayarak Azak kalesine ve Kırım Hanlığı'na sefer düzenleyerek 1735 seferinin başarısızlığını zafere çevirme amacındaydı. 1736 senesinde Osmanlılar İran ile savaşta olduğu için Sultan, Kırım Hanı Kaplan Giray'a İran'a kuzeyden taarruz etmesi için emir göndermişti. Bundan dolayı Münih'in Kırım seferi sırasında Kırım Hanı Dağıstan'ın Timurkapı bölgesinde İran'a taarruz için emir beklemekteydi. Böylelikle Rusların Azak kalesine saldırdığı sırada Kırım ordusunun ekseriyeti Kafkasya'da bulunmaktaydı. Azak kuşatması sonrası Rus ordusunun Kırım'a yönelmesi ile Kaplan Giray memleketini savunmak amacıyla Azak kalesinin yardımı yerine Kırım'a avdet etmek mecburiyetinde kalmıştı. Karadan ve denizden yardım alamayan Azak kalesi muhafızları kaleyi vire ile teslim etmek zorunda kalmıştı. Ruslar, Osmanlılar ile Kırım Tatarlarını hazırlıksız yakaladığı için 1736 seferinden başarılı bir şekilde ayrılmışlardı. Kırım'ın 1736 senesinde Rus işgaline uğramasında sadece Tatarların ve Osmanlıların hazırlıksız olması tek sebep değildi. Kırım Tatar süvarilerinin ateşli silahlara direniş gösterememesi ve kaptan-ı derya Canım Hoca'nın donanma ile denizden gereken desteği sağlayamaması Kırım'ın istilasını kolaylaştıran etkenler olmuştu. Kırım süvarileri ateşli silahlardan o kadar çekiniyordu ki Münih'in Orkapı (Perekop) kuşatması sırasında Rusların topçu birlikleri tarafından bombardımanı sonucunda tüm Hanlığın ordusu savaş alanını ivedilikle terk etmesine sebep vermişti. Böylelikle Orkapı mukavemeti kolaylıkla kırılarak Rusların Kırım'ın içlerine girebilmesine fırsat verilmişti. Nihayetinde Gözleve ve Hanlığın başkenti Bahçesaray direniş gösterilmeden Ruslara teslim edildi. Rus ordusu Kırım'ın iç bölgelerini yağma ve işgal ederek Hanlığın belini kırmış oldu. Bu tarihten itibaren Kırım Hanlığı gerileme dönemine girerek tarihte ilk kez işgale uğramış oldu. Böylelikle Kırım Hanlığı, kendi topraklarını kendi askeri ile savunamayacağı aşikâr olmuştu. Bundan dolayı Babıali, Kefe merkezli Kırım seraskerliği kurarak Kırım'ı Ruslara karşı koruma politikasına yönelmişti. Bu politika 1774 senesine kadar başarıyla sürdürülmüş fakat 1783 senesine gelindiğinde Kırım Hanlığı'nın Rusya tarafından ilhak edilmesine engel olunamamıştı. Böylelikle Babıali tarihinde ilk kez kendisine bağlı bir Müslüman toprağını kaybetmiş oldu.

Preprint

KAYNAKÇA VE NOTLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri

BOA, C.AS. nr. 24042.

Rus Arşiv Belgeleri

Sbornik Imperatorskogo Russkogo Istoriceskogo Obşcestva, t. 76, Sankt Petersburg, 1891, s. 501-547; *Sbornik*, t. 80, Sankt Petersburg, 1892, s. 1-32.

Araştırma Eserleri

Ahmed Câvid, *Osmanlı Rus İlişkileri Tarihi -Ahmed Câvid Bey'in Müntehabâtı-*, haz. Adnan BAYCAR, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004.

AKSAN Virginia H., *Ottoman Wars 1700-1870: An Empire Besieged*, Great Britain 2007.

BARTHOLD W., "Bahçesaray", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. II, Eskişehir 2001.

BİLGE Mustafa L., "Azak", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul 1991.

BULUT Emre, *Mühimme Defteri, nr. 143 (1149-1150/1736-1737) İnceleme-Çeviriyazı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

Burkhard Christoph Graf von Münnich, *Tagebuch des russisch-kais. Gen. Feldm. B. Ch. Grafen von Münnich über den ersten Feldzug des 1735-39 geführten russisch-türkischen Krieges*, 1843.

DANIŞ İlhami, *1736-1739 Savaşlarında Karadeniz'de Osmanlı Donanması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

DERİN Derya, *Abdülgaffar Kırımı'nın, Umdet'ül Ahbar (Umdet'ütTevarih)'ına Göre Kırım Tarihi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Ankara 2003.

Ebu Sehl Nu'man Efendi, *Tedbîrât-ı Pesendide*, haz. Ali Bayram SAVAŞ, TTK, Ankara 1998.

Göynüklü Ahmet Efendi, *Tarih-i Göynüklü (Osmanlı Tarihi 1123-1172/1711-1759)*, haz. Songül ÇOLAK, Metin AYDAR, İstanbul 2019.

G.A. Nekrasov, *Rol Rossii v evropeiskoi mejdunarodnoi politike 1725-1739 gg.*, Moskova, 1976.

HAMMER Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. XIII, İstanbul 1991.

JORGA Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer EPÇELİ, c. V, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

KAFALI M., *Altın Orda Hanlığının Kuruluşu ve Yükseliş Devirleri*, İstanbul 1976.

Kırım Hanlarına Nâme-i Hümayûn (2 Numaralı Name Defteri), T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul 2013.

Keralio, *Louis-Félix Guynement de, Histoire de la guerre des Russes et des Impériaux, contre les Turcs, en 1736, 1737, 1738 & 1739, et de la paix de Belgrade qui la termina*, c. I, Paris 1780.

KURTOĞLU Fevzi, *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935. (335 sayılı Deniz Mecmuasının tarihi ilavesidir).

Seyyid Mehmed Rızâ, *Es-Seb'ü's-Seyyar Fî-Ahbar-I Mülûki't-Tatar (İnceleme-Tenkitletli Metin)*, haz. Yavuz SÖYLEMEZ, TTK, Ankara 2020.

SERTOĞLU Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. V, TTK, Ankara 2011.

SMIRNOV Vasiliy Dmitriyeviç, *Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı*, çev. Ahsen BATUR, İstanbul 2016.

SOLOVYEV Sergeya Mikhaylovicha, *History of Russia: The Rule of Empress Anna*, çev. Richard Hantula, c. 35, Academic International Press, 1982.

Subhî Mehmed Efendi, *Subhî Tarihi Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte*, haz. Mesut AYDINER, İstanbul 2007.

Şemdanizade Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't-Tevârih*, haz. M. Münir AKTEPE, İstanbul 1976.

ŞİROKORAD A. B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen BATUR, İstanbul 2013.

ŞULMAN E. B., *Russko-Turetskaja Voyna 1735-1739 godov i Politiçeskaja Svjazi Moldavii i Valahii s Rossiey*, Moskva 1963.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. IV/I, TTK, Ankara 1995.

ÜREKLİ Muzaffer, *Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 98, seri III, sy. A. 26, Ankara 1989.

ZINKEISEN Johann Wilhelm, *Geschichte des Osmanisches Reich in Europa*, c. V, Hamburg 1840-1863.

_____ *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer EPÇELİ, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

Ek 1. Seyyid Mehmed Rıza'nın "Es-Seb'ü's-Seyyâr Fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar" İsimli Eserinde 1736 Senesinde Kırım Tatarları'nın Ruslara Karşı Başarısız Olmalarının Sebeplerini İzah Eden Kısım²⁶

İğare-i memleket ve hasaret-i ümmet-i Muhammed'e sebep no'ldı deyü su'al olunsa el-ilmu inda'llahi teala sebep-i manevisi kendi şe'amet-i zatımız ve isa'et-i ef'âl ü şıfatımızdır ki her birimiz hadd u tavrından çıkup hubb-ı dünyaya mübtela ve ibadet-i Hakk'dan muarrâ olduk. Ni'met-i din-i Muhammediyyenin şükrânesi şeri'at-ı Mustafaviyyeye ri'ayet idüp ahkâm-ı şer'i icrâda bezl-i makdûr iken bizler aksi üzere hareket eyledigimizden küfrân-ı ni'met eyledik. Efendimiz dahi لعذابي ان كفرتم ولئن nazm-ı keriminin mefhumı üzere cezâmızı 'âlem-i dünyâda tertib idüp taslit-i â'dâ eyledi. Bir vechile nusret-i Hakk'a mazhar olup esbâb-ı fethi muvaffak olmadık. Selâtin-i izâm ve vüzerâ-i kirâm bir ma'kul ü meşrû

²⁶ Seyyid Mehmed Rıza, *Es- Seb'ü's-Seyyâr Fî Ahbâr-ı Mülûki't-Tatar*, vr. 177a-178b.

re'y iderler sabah yine aksî hareket iderler. Ferd-i vâhid makhur u maglub olmasın istemez iken her hâlleri maglubiyyet iktizâ eylediği heman hazret-i Bâri'nin hizy ü hizlân virmesine haml olunmadan gayrı mahmil görülmez. Hakk teâlâ cümlemiziñ âhir ü âkıbetini hayr eyleyüp 'avn u nusretin karin eyleye. Ammâ sebab-i surisi 'add olunsa hisaba gelmez ba'zını beyân idelim. Evvelâ Timurkapu'dan 'avdetlerinde itdikleri müşâvereleri rûz-ı Hızır'dan on gün mukaddem ahâli-i Kırım Ferahkermân'da bulunup handak emrine ihtimâm itmek üzere iken yetmiş gün sahrâda yattılar. Halkı cebr ü kahr ile sürdiler. Handak emrini terk itdiler. Ba'de zuhûrî'l-a'dâ murâd itdiler itmâmına ruhsat bulmadılar. Sâniyen sa'âdetlü kapudân paşa hazretleri lutf-ı Hakk ile Gözleve'ye çıkup tenâsur u te'âvün için istizân eylediğinde redd buyurdılar. Ba'de zuhûrî'l-'aciz tâlib oldılar müsâ'ade olunmadı. Salisen Yalnızağaç didikleri mahalde çarıkçı yollu bir mikdâr tabura mukâbil olduklarında tabur-ı mesfûr hayretinden üç bölük olup iki bölüğü bozulup bir bölüğünü kamalak idüp hân hazretlerinden top istediklerinde virmemişler. Virseler ol dahi igâre vü katl olunup küffâr-ı hâk-sârin Kırım'a gelmege cesâreti olmaz imiş. Râbi'an Kañlıcak'da mülâkatlarında etraf-ı erba'âda asâkir bünyân-ı mersus gibi saff bağlayup her biri gazâ vü şehâdete teşne iken hamle itmege izn virmeyüp başsız ve bugsuz ba'z-ı Tatarlar bayraksız hücûmlarında dahi küffara haşyet gelüp beyâz bayrakların dikmege şuru' itdiklerinde ittifâkı hân hazretleriniñ arabasınıñ kurbuna bir gülle düşüğü sa'ât avdet buyurup asâkir-i İslâm dahi bi-ihiyâr avdet itmişlerdir. Hâmisen Kañlıcak kuyuların kaparız içmege su bulunmaz. Kendini gice vü gündüz muhâsara ideriz. Hayvânâtlarına otlak bulmaz bi-ihiyâr 'âciz olup avdet ider didiler. Allâh'ın hikmeti kuyuların pâk kazdılar kendüleri kal'adan içeri girdiler taburuñ murâdı üzere su bulundu. Hatta Kañlıcak'da tabyalar bünyâd ve bir mikdâr askeri ile firunlar ihdâs idüp zahîresin andan getürdi. Taşrada olan Tatar evlerini murâdı üzere zabt idüp Bucak èaskerini imdâd itmekden men' eyledi. Sâdisen asker-i İslâm'ın ba'zısı taşrada durup tabura müzâyaka virsün didiler ba'dehu men' itdiler. Küffâr kal'a kurbunda gezüp handak ahvâlin tecessüs idüp kendüye

lâzım olan mahallerin gördi men' itdiler. Âhirü'l-emr handakıñ bir taraf-ı hâlîsin bulup handakdan içerü girdiler. Asâkir-i İslâm top yetmez yerde duralım kal'aya muhâfiz olalım didiler ısgâ olunmadı. Ol gün Çeterlik nâm mahallde karâr itdiler. Kal'ada olan murâbıtlar dahi vire itdiler kal'amız dahi elden gitdi. Sâbi'an Kırım'ıñ kapuların kapayup kendimiz at üzerinden inmeyüp taburuñ kurbunda turalım. İnşaa'llâh te'alâ üç güne varmaz susuzlukdan bi-tâb olup selâmet bulmaz didiler kapular kapanmadı. Her gice dört beş sâ'at taburdan ba'zd mahallde yatdılar. Her günde ba'de's-şubh bir kerre tabura varırlar bir mikdâr at oynadırlar bir top geldiği sâ'at bozulup giderler. Tâ-dört beş sâ'at yer gitmedikçe durmazlar. Küffâr dahi ahvâlimize vâkıf olup havf u haşyetsiz murâdı üzre hareket eyledi. Eger kapudân paşa haoretleri olmasaydı ne Karasu kasabası kalur idi ve ne Kefe kal'ası. Tabur Akmescid'e geldiğinde halka ye's gelüp her biri bir fikre sâhib oldılar. Ümerâ iki fırka olup ba'zıları Altışu boyun arzulayup Nogay mirzâlarıyla mu'âhede itmişler. Ve ba'zıları memâlik-i Osmâniyyeye hicret itmege 'azîmet eylediler Allâhu te'alâ def' eyledi deyü kâ'imesine hitâm virmiş. El-hâsıl küffâr-ı hâk-sâr biñ yüz kırk dokuz rebî'ü'l-evvelinde mânend-i kârîz ü gumîz derûn-ı Kırım'a cereyân idüp levş-engiz oldukda Or kasabasınıñ muktedâsı ve ulemânıñ müselleme ü pişvâsı mazanne-i kerâmet ve sulehâ-yı ümmetden hatıb Abdullâh Efendi'niñ gevher-i vücûd-ı girân-kadr u nâzenini fütâde-i dest-i adu-yı bi-dîn olmağla beş on gün mikdârı kayd-ı mücâhede-i bendegî ile tahsîl-i merâtib-i azadegî eyleyüp muktezâ-yı takvâ vü diyânet اشداء معه والذين mazmun-ı şerîfince ef'âl ü ahvâl-i küffârı takbîh ile izhâr-ı şiddet ü hamîyyet itmegin itâle-i âlet-i câriha ile لا يزرعون ربهم عند احياء بل امواتا الله سبيل في قتلوا الذين تحسبن ولا nâ'il-i ni'am-ı Rabb-ı kadîr oldı. Neffa'ana'llâhu te'alâ bi-şefâ'atihî. Or kal'ası istilâsından soñra kişver-i derun-ı ahâlî-i Kırım'a leşker-i bi-kerân-ı gamm u haşyet müstevli olmağın bâlâ-yı burc-ı kal'a-i ye's ve hisâr-beççe-i nefsi-i nefside alarga-gûy-ı ru'b u hirâs olduklarından nâşî te'âzud u ittifâkda ihmâl ve mukâtele vü muhârebede rehâvet ü kelâlleri

muktezâsı ‘adû-yı bî-dîn Bahçesarây dârü’s-saltanesin ve Gözleve kasabasın ihrâk u tahrîbe cür’et ve va’z-ı nâ-sezâ-yı mücebû’l-ihzâna cesâret itdikleri esnâda hâmil-i seyf-i bâtın-ı İlâhî olan tâ’un u vebâ misillü bir verem-i mümteni’ü’ d-devâ hâdis olup hâne-i hayâtdan ihrâc için koltuklarına girüp bî-hadd u ‘add melâèini isâl-i dârü’l-bevâr eylediği ru’b-ı derûnlarına bâis olmağla derûn-ı çarh-ı felekde tig ü tir-i Tatar’dan kendilerini hıfz iderek bilâd-ı dalâlet-bünyâdlarına ric’at eylediler. Çün kahbe-i mâder-be-hatâ olan zen-dünyânî hâmil olduğu veled-i zîşt-i nâ-pesend-i fesâd u gavââsı Kaplan Girây Hân’ın tahmil-i haml-i sakil-i hükûmet itdiği zamânda va’z u ihrâc itmegin müşârün-ileyhiñ kâbile-i su-i tedbîrine haml ile hükûmet-i Kırım’dan ‘azl ve biñ yüz kırk dokuz rebî’ü’l-âhirinde Kalgay Fetih Girây Sultân nasb olunup teşrifât-ı hâniyeyi mîr-âhur-ı evvel sefine ile irsâl eyledi.